

מנחם אב התשס"ז

בס"ד

פרשיות "שמע ישראל" ו"והיה אם שמוע" לפרשת עקב

ואחר כך יקבל עליו עול מצוות; "והיה, אם שמוע"
"וויאמר" --"והיה, אם שמוע" נוהג ביום ובלילה,
"וויאמר" אינו נוהג אלא ביום.

כפי שניתן לראות משנה זאת עוסקת בשאלה הלכתית מעשית מובהקת: מהם החלקים השונים ב'קריאת שמע' שבהם ניתן להפסיק בדיבור, ובאילו נסיבות? במסגרת הגדרת חלקי 'קריאת שמע' דנה המשנה גם בשאלת הסדר והקדימות שבין חלקים אלה, ואגב כך מאירה את ענינו במשמעות הקריאה כולה. לפי המשנה, פרשת "שמע" (הכוללת בתוכה גם את פרשת 'ואהבת') קודמת לפרשת 'והיה אם שמוע', כי בפרשת "שמע" מקבלים 'עול מלכות שמים', המהווה תנאי מקדים לקבלת עול מצוות, בו עוסקת פרשת 'והיה אם שמוע'. שני המושגים היסודיים הללו של הם מן הנושאים היסודיים ביותר בחיי המאמין היהודי, אנו נרצה בשעור ללמוד את פרשיות "שמע", ו"והיה אם שמוע", ומתוך כך לעסוק מעט במשמעות של 'קבלת עול מלכות שמים' ו'קבלת עול מצוות'.

תחילה ננסה להשוות את שתי הפרשיות:

3. השוואה בין פרשיות "שמע" ל"והיה אם שמוע"

יג וְהִיָּה, אִם-שָׁמַעַ תִּשְׁמָעוּ אֶל-מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם, הַיּוֹם—	ד שָׁמַעַ, יִשְׂרָאֵל: יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, יְהוָה אֶחָד.
ה וְאָהַבְתָּ, אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל- נַפְשְׁךָ, וּבְכָל-מְאֹדְךָ.	ה וְאָהַבְתָּ, אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל- נַפְשְׁךָ, וּבְכָל-מְאֹדְךָ.

כל יהודי מצוּנה לומר פעמיים בכל יום - בבוקר ובערב - את פרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע", כחלק ממה שאנו רגילים לכנות "קריאת שמע" המהווה קבלת עול מלכות שמים. וכך פוסק הרמב"ם להלכה:

1. רמב"ם בהלכות קריאת שמע פרק א' הלכות א' וב'

א פעמיים בכל יום, קוראין קרית שמע--בערב ובבוקר:
שנאמר "ובשוכבך ובקומך" (דברים ו, ז; דברים יא, ט)--
בשעה שדרך בני אדם שוכבין, וזה הוא לילה; ובשעה
שדרך בני אדם עומדין, וזה הוא יום.

ב ומה הוא קורא: שלוש פרשיות אלו--והן "שמע"
(דברים ו, ד-ט), "והיה אם שמוע" (דברים יא, ג-כא),
"וויאמר" (במדבר טו, לז-מא). ומקדימין לקרות פרשת
"שמע", מפני שיש בה ציווי על ייחוד השם, ואהבתו
ותלמודו: שהוא העיקר הגדול, שהכול תלוי בו. ואחריה
"והיה אם שמוע", שיש בה ציווי על שאר המצוות כולן.
ואחר כך פרשת "ציצית", שגם היא יש בה ציווי על זכירת
כל המצוות.

המקור להלכה ב' ברמב"ם היא המשנה במסכת ברכות:

2. משנה במסכת ברכות פרק ב' הלכה ב'

אלו הן בין הפרקים--בין ברכה ראשונה לשנייה, ובין
שנייה ל"שמע" (דברים ו, ד), ובין "שמע" ל"והיה, אם
שמוע" (דברים יא, ג), בין "והיה, אם שמוע" ל"וויאמר"
(במדבר טו, לז), בין "וויאמר" לאמת ויציב. רבי יהודה
אומר, בין "וויאמר" לאמת ויציב לא יפסיק. אמר רבי
יהושע בן קורחה, למה קדמה "שמע" ל"והיה, אם
שמוע"--אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמיים תחילה,

בלשון יחיד ובפרשת והיה אם שמוע הציווי נאמר בלשון רבים.

- בשניהם עם ישראל נקרא ל"אהב" את ה' (בפרשת "שמע" – "ואהבת את ה' אלקיך", ובפרשת והיה אם שמוע" – "לאהבה את ה' אלוהיכם"
- בשניהם עם ישראל נדרש ל"אהב" בכל הלב ובכל הנפש (בפרשת שמע – "בכל לבבך ובכל נפשך", ובפרשת "והיה אם שמוע" – בכל לבבכם ובכל נפשכם"), אלא שמעבר לעובדה שפרשת שמע נוקטת לשון יחיד, ופרשת היה אם שמוע נוקטת לשון רבים, הרי שבפרשת שמע ישנה דרישה נוספת שאינה מופיעה בפרשת "והיה אם שמוע" והיא "בכל מאדך"
- בשניהם עם ישראל נדרש שדברי ה' יהיו על ליבו
- בשניהם עם ישראל נדרש ללמד את הבנים ב" **בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְכְּךָ, וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ**", אלא שבפרשת שמע הציווי הוא "ושננתם", ובפרשת "והיה אם שמוע" הציווי הוא "ולמדתם אותם", ונשאלת השאלה מה בין לימוד לשינון.
- בשניהם מופיע הציווי על תפילין, אלא בפרשת שמע בלשון יחיד ובפרשת "והיה אם שמוע" בלשון רבים, וכן בפרשת שמע הציווי על לימוד תורה קודם לציווי על תפילין, ובפרשת "והיה אם שמוע" הציווי על תפילין קודם לציווי על לימוד תורה
- בשניהם מופיע הציווי על מזוזה כציווי האחרון בפרשה
- מעבר לכל מה שאמרנו ההבדל המהותי ביותר הוא שבפרשת שמע אין כל איזכור של שכר ועונש, בעוד שבפרשת "והיה אם שמוע" ישנה הדגשה רבה על הנושא של "שכר ועונש"
- (הערה את ההשוואה בין ההקדמה לשתי הפרשיות נדחה לשלב מאוחר יותר).

<p>וְנָתַתִּי מִטֶּר-אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ, יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ; וְאֶסַּפְתָּ דַגְנְךָ, וְתִירֹשְׁךָ וַיִּצְהַרְךָ. טו וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדֶךָ, לַבְהֵמָתְךָ; וְאָכַלְתָּ, וְשִׁבַּעְתָּ. טז הַשְּׂמֵרוֹ לָכֶם, פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם; וְסִרְתֶּם, וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם, לָהֶם. יז וְחָרָה אֶף-יְהוָה בְּכֶם, וְעִצָּר אֶת-הַשָּׁמַיִם וְלֹא-יִהְיֶה מִטֶּר, וְהֶאֱדָמָה, לֹא תִתֵּן אֶת-יְבוּלָהּ; וְאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה, מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבֵה, אֲשֶׁר יְהוָה, נָתַן לָכֶם.</p> <p>יח וְשִׁמְתֶם אֶת-דְּבָרֵי אֱלֹהֵי, עַל-לְבַבְכֶם וְעַל-נַפְשְׁכֶם; וְקִשְׂרְתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל-יְדְכֶם, וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם.</p> <p>יט וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת-בְּנֵיכֶם, לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְכְּךָ, וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ.</p> <p>כ וּכְתַבְתֶּם עַל-מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ, וּבְשַׁעֲרֶיךָ.</p> <p>כא לְמַעַן יִרְבוּ מִיְכֶם, וַיְמִי בְנֵיכֶם, עַל הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לֵאמֹר, לְהֵם-כִּימִי הַשָּׁמַיִם, עַל-הָאָרֶץ. {ס}</p>	<p>ו והיו הדברים האלה, אשר אנכי מצוין היום--על-לבבך.</p> <p>ז ושננתם לבניך, ודברת בם, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך, ובשוכבך ובקומך.</p> <p>ח וקשרתם לאות, על-ידך; והיו לטטפת, בין עיניך.</p> <p>ט וכתבתם על-מזוזות ביתך, ובשעריך. {ס}</p>
--	--

אם משוים את פרשת "שמע" לפרשת "והיה אם שמוע" רואים קוי דמיון רבים בין שתי הפרשיות:

על מנת לנסות ולהסביר את השינויים הללו בין פרשת "שמע" לפרשת "והיה אם שמוע" נקדים ונאמר שמקובל לראות את פרשת "שמע" כמתארת את עבודת ה' מאהבה

- בשניהם עם ישראל נקרא ל"שמע" (בפרשת "שמע" – "שמע ישראל", ובפרשת "והיה אם שמוע" – "והיה אם שמוע תשמעו"), אלא שבפרשת שמע הציווי נאמר

כלומר הרמב"ן מסביר שהשכר ועונש המוזכרים בפרשה הם שכר ועונש לרבים, אבל "היחיד הוא בזכותו יחיה והוא בעונו ימות" ו"הבינונים כדרך מנהגו של עולם יעשה בהם טובה או רעה כדרכם וכעלילותם" כיוון אחר להסביר את החילוק בין לשון רבים ללשון יחיד על בסיס החילוק בין "עול מלכות שמים" ו"עול מצוות" מביאה נחמה ליבוביץ ב"עיונים לספר דברים" ואומרת:

7. נחמה ליבוביץ ב"עיונים לספר דברים"

"אהבת ה' היא אהבה אינדיבידואלית, הפרט חותר לקראתה על ידי חינוך עצמי בהעלאת נפשו וזיכוכה, ואילו קבלת עול מצוות וקיומם המלא לא ייתכנו אלא בחברה האנושית, אדם החי באי בודד ואינו נמנה על חברה אנושית יוכל אמנם להגיע לדרגת "ואהבת" אך לא יוכל לקיים את "אם שמוע תשמעו אל מצוותי" באשר המצוות ברובן מתייחסות לחיי האדם בחברה, במשפחה, במדינתו, ועם כל המין האנושי. ועל כן "ואהבת" בלשון יחיד, ו"היה אם שמוע תשמעו" בלשון רבים."

ונשאלת השאלה מדוע מרבית השאלה נאמרה בלשון רבים אבל "ואספת דגנך..." וכן "ואכלת ושבעת" נאמר בלשון יחיד, ומסביר זאת ה"כלי יקר":

8. ה"כלי יקר"

"ונאמרה פרשה בלשון הרבים חוץ מן ואספת דגנך כי כן נאמר (שמות כ"ג כ"ה) "ועבדתם את האלוקים וברך את לחמך" שפירושו הראשונים (רש"י ברכות ח' ע"א) כי עבודת ה' טובה יותר בציבור כמו שנאמר (איוב ל"ו ה') "הן אל כביר ולא ימאס כביר כח לב" אבל האכילה טובה יותר כשכל אחד אוכל פיתו לבדו ולא ירבו בסעודת מרעים ע"כ נאמר כאן ולעבדו בכל לבבכם וגו' ואספת דגנך כי טוב הוא בזמן שכל אחד מאסף דגנו לעצמו וכן כשיושב בביתו לבדו כמו שנאמר בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך כי כל אלה הדברים אינן שייכים לומר על הכלל."

"בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך"

מוכרים הם דברי רש"י המסביר את שלשת האופנים בהם אנו נדרשים לאהוב את ה' באופן הבא:

בעוד שפרשת "והיה אם שמוע" מתארת את עבודת ה' מיראה. ומסבירה נחמה ליבוביץ:

4. נחמה ליבוביץ ב"עיונים לספר דברים"

"קבלת עול מלכות שמים לא תיתכן אלא מתוך אהבה, קבלת עול מצוות תתכן אף מתוך יראה, ולכן בפרשה השניה ("והיה אם שמוע") נזכרים שכר ועונש ולא בראשונה ("שמע"), כי אהבה אינה צריכה לתגמול ואין היא נרכשת בהתראה של עונשים."

לשון יחיד מול לשון רבים

כבר פרשנינו הראשונים כרש"י ורמב"ן עמדו על כך שפרשת "שמע" נאמרה בלשון יחיד, בעוד שפרשת "והיה אם שמוע" נאמרה בלשון רבים, וראו בכך גם הסבר לחזרה שישנה בין הפרשיות.

5. רש"י על "בכל לבבכם ובכל נפשכם"

"בכל לבבכם ובכל נפשכם - והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור"

כלומר לדעת רש"י מהוה פרשת "שמע" ציווי ליחיד, בעוד שפרשת "והיה אם שמוע" מהוה ציווי לרבים. אלא שנשאלת השאלה מה בין ההבדל בין ציווי ליחיד ובין ציווי לרבים?

הרמב"ן על הפסוק מביא את שיטת רש"י ומסביר שאופן הנהגת הקב"ה את הציבור שונה מהאופן שבו הקב"ה מנהיג כל יחיד:

6. הרמב"ן על "בכל לבבכם ובכל נפשכם"

"בכל לבבכם ובכל נפשכם - ... ובאור הענין, כי השם לא יעשה הנסים תמיד, לתת מטר הארץ בכל עת יורה ומלקוש ולהוסיף בדגן ובתירוש וביצהר ולהרבות גם העשב בשדה לבהמה או שיעצור השמים וייבשו, רק על מעשה רוב העם, אבל היחיד הוא בזכותו יחיה והוא בעונו ימות. והנה אמר כי בעשותם כל המצות מאהבה שלימה יעשה עמהם את כל הנסים האלה לטובה, ואמר כי בעבדם ע"ז יעשה עמהם אות לרעה: ודע כי הנסים לא יעשו לטובה או לרעה רק לצדיקים גמורים או לרשעים גמורים, אבל הבינונים כדרך מנהגו של עולם יעשה בהם טובה או רעה כדרכם וכעלילותם"

9. רש"י על פרשת "שמע"

שיש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו מדקאמר יש לך אדם ש"מ שדבר זה בלתי מצוי כי אם באדם אחד או מתי מספר שבטלה דעתם אצל כל אדם אבל לא בציבור כי לא שכיח הדבר שרבים יסכימו על דעה נפסדה זו. ולפי מה שפרש רשי בכל מאדך בכל מדה שהוא מודד לך להרע או להיטיב הרי פרשה זו מדברת מזמן קבלת השכר והוא עת דודים ואין שייכות הברכה שעל הרעה לכאן כי אינה כפי הזמן אשר הוא עומד בו. ועוד נראה שאין צורך לומר כאן שיעבוד ה' בכל מדה שהוא מודד לו אפילו בזמן קבלת הרעה לפי שדבר זה כבר אמור הוא בפרשה זו שנאמר ואבדתם מהרה מעל הארץ וגו' ושמתם את דברי אלה על לבבכם רוצה לומר שאפילו בזמן שצאן אובדות יהיו מכל מקום יעבדו את ה' על כל פנים וישימו דבריו על לבבם וכן פירש רש"י ואם כן ענין זה אמור בפרוש לך לא הוצרך לומר ובכל מאדכם"

ובעל הכלי יקר מכוון לדברי רש"י על פי הספרי על הפסוק "ושמתם את דברי אלה":

13. רש"י על הפסוק "ושמתם את דברי אלה"

"ושמתם את דברי - , (ספרי) אף לאחר שתגלו היו מצווינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר (ירמיהו לא) הציבי לך ציונים"

שגם בגלות על עם ישראל להמשיך ולקיים את המצוות בבחינת "הציבי לך ציונים".

היחס בין הציוויים על לימוד תורה, תפילין ומזוזות בפרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע"

רש"י הירש מתיחס לכפילות בין הציוויים על לימוד תורה, תפילין ומזוזות בפרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע" ואומר:

14. רש"י הירש

"אם נשווה את הפסוקים האלה (דברים י"א ו"ח-כ') לפסוקים המקבילים להם (דברים ו' ו'ט') הרי מגמת הפסוקים שלנו גלויה לעין, הם באו להבליט את "חובת הגוף" את ההתחייבות האישית לתורה הנוהגת בכל הנסיבות, שם בקש הכתוב ללמד את אחדות חיי האדם מתוך תודעת אחדות ה', משום כך הוא מוסיף שם את כל

בכל לבבך - , (ספרי) בשני יצריך ד"א בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום

ובכל נפשך - אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך - , (ברכות טז) בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר ובכל מאדך, דבר אחר ובכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות וכן דוד הוא או' (תהילים קטז) כוס ישועות אשא וגו' (שם) צרה ויגון אמצא וגו'

לעומת ההבנה בפרשת "שמע" של "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" כדרישה טוטאלית לאהבת ה' עד כדי נכונות להקרבת כל שיש לאדם, הרי שאת הציווי "ולעבדו בכל לבבכם" שבפרשת "והיה אם שמוע" מפרש רש"י בעקבות חז"ל:

10. רש"י על פרשת "והיה אם שמוע"

"ולעבדו בכל לבבכם - עבודה שהיא בלב וזו היא תפלה שהתפלה קרויה עבודה שנאמר (דניאל ו) אלהך די אנת פלח לי' בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר (שם) וכיין פתיחן ליה וגו' וכן בדוד הוא אומר (תהילים קמא) תכון תפלתי קטרת לפניך"

וביחס לשאלה מדוע לא נאמר בפרשת "והיה אם שמוע" "בכל מאדכם" כמו בפרשת "שמע", מסביר "אור החיים" על בסיס החילוק שפרשת "שמע" היא אזהרה ליחיד ופרשת "והיה אם שמוע" היא אזהרה לרבים:

11. אור החיים

"בכל לבבכם ובכל נפשכם - ולא אמר בכל מאדכם כסדר אמר בפרשת שמע, לפי שפרשת שמע נאמרה בלשון יחיד ליכול להיות שימצא יחיד שיהיה לו ממונו חביב עליו מנפשו, אבל כללות הציבור שעמהם מדבר מו הנמנע שיהיה להם ממונם חביב מנפשם כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, ולזה כשאמר בכל נפשכם מכ"ש בכל מאדכם" ומרחיב את הרעיון הזה בעל ה"כלי יקר":

12. ה"כלי יקר"

"ומה שנאמר בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא נאמר ובכל מאדכם לפי מה שפירש רש"י שלכך נאמר בכל מאדך לפי

והנה החזיר במצות האלה תפילין ודברי תורה ומזוזה כאן פעם שנית, לרמוז בהיקש הזה שנהיה חייבים בהם לאחר הגלות בחוצה לארץ, ומהם נלמוד לכל המצות שהן חובת הגוף שחיובן בכל מקום, ושנהיה פטורין בחוצה לארץ מחובת הקרקע כגון תרומה ומעשרות, כך הוא נדרש בספרי (עקב יז). וכוונת המדרש, מפני שסמך ושמתם אל ואבדתם. אבל עיקר הכתוב בארץ, דכתיב (פסוק כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה. או יאמר "למען ירבו ימיכם", שתשובו ותאריכו בה ימים לעולם:

אם נדייק נראה שהרמב"ן אמנם אינו חולק ישירות על רש"י, אבל מפרש באופן שונה ממנו את דברי הספרי. בעוד שמדברי הספרי שמביא רש"י נראה שקיום המצות בגלות הם רק "בבחינת הציבי לך ציונים" אבל אין חיובם כחיוב קיום המצוות בארץ ישראל, הרי שהרמב"ן מבין שההיקש של מצוות תפילין, דברי תורה ומזוזות ל"אבדתם מהרה..." בה ללמדנו את החיוב במצוות שהם חובת הגוף בכל מקום, בין בארץ ישראל ובין בגלות. כלומר החיוב במצוות הגוף הוא זהה בכל מקום, אלא שמעלתם קיום המצוות בארץ ישראל גבוהה יותר מכיוון שארץ ישראל נתונה להשגחתו האישית של הקב"ה.

לעומת הסברו זה של הרמב"ן הרי שהמהר"ל מפראג בפירושו לרש"י "גור אריה" מבאר את דברי רש"י באופן הבא:

16. המהר"ל מפראג בפירושו לרש"י "גור אריה"

"ושמתם את דברי אלה – ולי נראה דהאי קרא "ושמתם את דברי אלה" בכל זמן איירי, ולעולם אתם חייבים במצוות אלה, אלא שלכך סמך (הכתוב) אל "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה" לומר שאף לאחר שתגלו תהיו חייבים במצוות, אבל מה שכתב רש"י "כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו" קשה, דהרי בלא טעם זה חייבים, דהא כל מצוה שהיא חובת הגוף חייבים בין בארץ ובין בחוצה לארץ?! ויש מפרשים, כי כאשר גלו בין האומות, ואין לישראל מקומות ובתים בפני עצמם רק על דרך שאלה ושכירות, ואם לא יקיימו ישראל מצוות מזוזה בגלות שאין להם בתים מיוחדים וכן (לא יקיימו) מצוות תפילין מפני שצריך שלא יסיח דעתו מן התפילין, ראוי שיהיו

הנובע מכך: מוטל על האדם למסור לה' את כל ישותו על כל בחינותיה "בכל לבבך ובכל נפשך וכל מאדך" (פסוק ה'), לתפקיד זה יכוון את כל מחשבותיו ורגשותיו (פסוק ו') וזה יהיה תוכן ההוראה והחינוך של הבנים וכן תוכן כל חייו ברשות היחיד וברשות הרבים, בשעת מנוחה ובשעת קימה (פסוק ז'), ועליו לשאת תפקיד זה לנגדו תמיד על ידי סמל התפילין והמזוזה (פסוקים ח'-ט'). **ואילו כאן סמל התפילין מנותק מסמל המזוזה כי התפילין באו לקשור בעבותות התורה את כל האישיות החושבת, הרוצה, והמבצעת. נמצא שכל עצמם אינם אלא ביטוי סמלי להתחייבות האישית לתורה.** התחייבות זאת נלמדת מן האמור כאן "ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם" ולפיכך מצות תפילין סמוכה למאמר זה (פסוק י"ח), והרעיון הכלול בשני אלה הופך אחר כך (פסוק י"ט) לתוכנית הלימודים של הנוער, ולתוכן כל החיים ברשות היחיד וברשות הרבים, בשעת מנוחה ובשעת קימה. וברור שזו כוונת הדברים: כאשר תגלו מארצכם, ושוב לא תהיה לכם אדמה משלכם שתוכלו לשעבד אותה לתורת ה', קחו עמכם את תורת ה' בדרככם, שכן לבבכם ונפשכם, וכל ישותכם החושבת, הרוצה והמבצעת עודנה משועבדת לתורת ה' ועליכם להזכיר תמיד לעצמכם ולאחרים את ההתחייבות הזאת לתורה. לשם כך הניחו את אות התפילין על ידכם ועל ראשכם, שכן אתם עדיין נושאי דבר ה', עדיין אתם עם תורת ה'. ולתכלית זאת עליכם לחנך את בניכם, וזו תהיה תמצית כל חייכם בבית ומחוצה לו.

דברי רש"י לגבי החיוב לדבוק בתורה ולקיים מצוות גם בגלות רומזים לדברי רש"י שמביאו רמב"ן:

15. הרמב"ן

"ושמתם את דברי אלה - אף לאחר שתגלו היו מצוינין במצות, הניחו תפילין עשו מזוזה, כדי שלא יהו עליכם חדשים כשתחזרו, וכן הוא אומר (שם שם כ) הציבי לך ציונים, לשון רש"י.

וכבר כתבתי פירוש הענין, כי המצות האלה חובת הגוף הם, ודינם בכל מקום כמו בארץ, אבל יש בו במדרש הזה סוד עמוק וכבר רמזתי ממנו (ויקרא יח כה):

רש"ר הירש מסביר באופן דומה לרמב"ן ואומר:

18. הרש"ר הירש

"ולמדתם וגו' – "לימוד" מקיף יותר מאשר "שינון" שהרי כבר אמרנו (לעיל ו' ז') ש"שינון" הוא הוראת תוכן המצוות במשפטים קצרים ומצומצמים" לעומתם רואה רש"י דווקא בשינון דרישה לשליטה מלאה בתורה, שהוא מפרש:

19. רש"י

"ושננתם - לשון חדוד הוא שיהיו מחודדים בפך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד"

ובדומה לרשי גם מפרש הרשב"ם:

20. הרשב"ם

"ושננתם – לשון חידוד לפרשם היטב, כמו אשר שנו כחרב לשונם"

מדוע פרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע" אינם

צמודות בתורה

לאחר שעיינו בשתי הפרשיות וראינו את הדמיון והשוני ביניהם, נשאלת השאלה מדוע אנו פרשיות אלו שצמודות זו לזו בקריאת שמע, במזוזה (ששתי פרשיות אלו מהוות את תוכנה של המזוזה), ובתפילין (שבהם מצורפות לפרשיות אלו גם פרשיות "קדש לי כל בכור" ו"והיה כי יביאך"). מופרדות זו מזו בתורה (שפרשת "שמע" מופיעה בדברים פרק ו', בעוד שפרשת "והיה אם שמוע" מופיעה בדברים פרק י"א). שאלה זו מתעצמת מכיוון שאנו מוצאים שפרשיות אלו מוצמדות זו לזו גם במקומות נוספים. לדוגמה בתפילה במקדש אחרי הקרבת התמיד, אומרת הגמרא בברכות י"ב:

21. הגמרא בברכות י"ב:

"וקורין עשרת הדיברות, שמע, והיה אם שמוע, אמר רבי יהודה אמר שמואל - אף בגבולין ביקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תערומת המינים".

פטורין מן התפילין בגולה, כי איך לא יהיה להם היסח הדעת (בגלות בשבתם בין העמים) – ואם כן יהיה המצוות עליהם חדשים כשיחזרו לברך, ולכן אמר, שאף בחוץ לארץ יקנו להם בתים, כדי שיעשו להם מזוזה, וכן בגלות יסירו הטרדות ויתחייבו בתפילין, כדי שיא יהיו נראין חדשים מזוזה ותפילין"

כלומר לפי שיטת המהר"ל אין זה מטבעו של עולם שתהא אומה משועבדת לאומה אחרת, ומציאותו של עם ישראל מחוץ לארץ ישראל הינה הפרעה מסדרו של עולם. לפיכך גם עבודת ה' של עם ישראל אינה שלמה אלא בשבתו בארץ ישראל, כי עם ישראל אינו יכול להיות משועבד במלואו לקב"ה בעודו משועבד לאומות העולם (בבחינת "עבדי הם ולא עבדים לעבדים"), וכן איך יקיים מצוות "ביתך" אם אין הבית במובנו הצר ובמובנו הרחב (המדינה, החברה, הכלכלה) שלו, אלא של עמים אחרים.

הרמב"ן מביא הסבר נוסף לכפילות ואומר:

17. הרמב"ן

"ויתכן בדרך הפשט שבא להוסיף בכאן לדבר במ, כי שם (לעיל ו' ז') צוה ודברת אתה במ בשבתך בביתך, וכאן אמר שנלמד אותם את בנינו עד שידברו במ הבנים בכל שעה. וכן הוסיף בכאן ולמדתם אותם, כי "ושננתם" שיספר להם המצוות, וכאן עד שילמדו אותם וידעום ויבינו אותם וטעמיהם לדבר עמך במ בכל העתים. וכן הוסיף כאן כימי השמים על הארץ, שהוא לדור דורים. או הם השמים והארץ הראשונים וימי עולם, והמשכיל יבין"

כלומר הרמב"ן רואה הבדל בין "ושננתם" שזה סיפור המצוות (כמו שגם מפרש רס"ג "ושננתם – וספרתם") ובין "ולמדתם אותם ... לדבר במ" שהוא לימוד יותר מעמיק. ומרחיב זאת הרמב"ן בפרושו על "לדבר במ"

"ויתכן בדרך הפשט שבא להוסיף בכאן לדבר במ, כי שם (לעיל ו' ז') צוה ודברת אתה במ בשבתך בביתך, וכאן אמר שנלמד אותם את בנינו עד שידברו במ הבנים בכל שעה. וכן הוסיף בכאן ולמדתם אותם, כי "ושננתם" שיספר להם המצוות, וכאן עד שילמדו אותם וידעום ויבינו אותם וטעמיהם לדבר עמך במ בכל העתים."

"ואתה פה עמד עמדי ואדרבה אליך את כל המצוה והחוקים והמשפטים אשר תלמדם לעשות בארץ אשר אנכי נותן להם לרשתה"

רק לאחר הקדמה זו בפרק ה' בה מסביר משה כי הסמכות שלו לצוות את העם, באה לו בעקבות התגלות ה' בהר סיני, וכי הוא המצוה ולא הקב"ה ישירות כי כך ביקשו העם, יכול משה לפתוח בעיקר נאום המצוות:

26. דברים פרק ו' פסוק א'

"זאת המצוה החוקים והמשפטים אשר צוה ה'... ללמד אתכם לעשות בארץ..."

מפתיחה זו של משה עולה שהנאום מתחלק למצוה, ולחוקים ומשפטים, והוא מצווה אותם בדברים הקשורים לכניסתם לארץ ("לעשות בארץ"), והנה, בפתיחת פרק י"ב, באמצע הנאום שהחל בפרק ו', אנו מוצאים פתיחה חדשה:

27. דברים פרק י"ב

"אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרו, לעשות בארץ אשר נתן..."

לכן מסתבר לומר, שפרקים ו'-י"א מהווים חטיבה עצמאית בתוך "נאום המצוות" העוסקת ב"מצוות", ומפרק י"ב ואילך, מתחילה חטיבה אחרת בתוך נאום המצוות העוסקת ב"חוקים ומשפטים", שהרי בפתיחה לנאום בפרק ה', מצאנו "מצוה חוקים ומשפטים" ואילו בפרק י"ב מצאנו "חוקים ומשפטים" בלבד. לאור הבנה זאת עלינו לברר, מה היא הגדרת "המצוה" שבפרקים אלו (פרקים ו'-י"א).

בסוף יחידת המשנה שהגדרנו נאמר:

28. פרק י"א - פסוק כ"ב

"כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשתה לאהבה את ה' אלהיכם ללכת בדרכיו ולדבקה בו"

מפסוק זה נראה, שהמשמעות הכללית של המצוה היא אהבת ה', ולכן נראה שניתן לתאר את היחידה כולה (פרקים ו'-י"א), כהרחבה של הנושא - מצוות אהבת ה' בכניסתם לארץ. אם נבחן את הנושאים המופיעים

גם במצות הקהל - כאשר קוראים בספר דברים, אומרת הגמרא בסוטה מ"א:

22. הגמרא בסוטה מ"א:

"וקורא מתחילת אלה הדברים עד שמע, ושמע והיה אם שמוע עשר תעשר"

מיקומם של שתי הפרשיות בספר דברים:

כפי שכבר ראינו בשעור לפרשת דברים, ספר דברים מורכב משלשה ארבעה נאומים של משה רבינו, כאשר הנאום המרכזי שהוא נאום המצוות, מתחיל בפרק ה' ומסתיים בסוף פרק כ"ו. נאום זה מתחלק לשלושה חלקים באופן הבא:

- פרק ה' - הפתיחה ועשרת הדיברות
- פרקים ו'-י"א - "המצוה"
- פרקים י"ב-כ"ו - החוקים והמשפטים.

על מנת להוכיח בחלוקה הזאת, נעיין בתוכנו של הנאום. בפתיחה (בפרק ה'), משה רבינו מסביר לעם מדוע הוא מצוה את בני ישראל בכל המצוות, ולא הקב"ה עצמו, שהרי כל מצוות הספר הם מה' - ולא ממשה. משה מסביר שאכן ישראל קיבלו מצוות ישירות מהקב"ה במתן תורה:

23. דברים פרק ה' פסוקים ד'-ה'

"פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש",
אבל מצד שני:

"אנכי עומד בין ה' וביניכם... להגיד לכם את דבר ה' כי יראתם מפני האש..."

כלומר, העם שפחד מן האש הגדולה, ולא היה יכול לעמוד בהתגלות הישירה של הקב"ה במעמד הר סיני הוא המבקש:

24. דברים פרק ה' פסוק כ"ד

"קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה'... ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה'..."
והקב"ה הסכים:

25. דברים פרק ה' פסוק כ"ח

ניתן לראות את הקשר בין פרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע" ועשרת הדיברות, גם מתוך העובדה שמיד לאחר סיפור מתן הלוחות הראשונים (לאחר מספר פסוקים המשלימים סיפור זה), מופיעה בתורה פרשת "שמע ישראל", ובדומה לכך, מיד לאחר סיפור מתן הלוחות השניים (לאחר מספר גדול יותר של פסוקים החותמים את ענין מתן הלוחות הללו), מופיעה בתורה פרשת "והיה אם שמוע".

נוסף על העובדה שהפרשיות הקודמות ל"שמע" ו"והיה אם שמוע" הם פרשיות נתינת הלוחות, קיימת גם הקבלה בולטת ביניהן:

- שתי הפרשיות הללו - הפרשייה הקודמת ל"שמע" והפרשייה הקודמת ל"והיה אם שמוע" - מסתיימות בביטוי "ארץ זבת חלב ודבש",
- שתי הפרשיות עוסקות בנושא אריכות הימים ("ולמען יאריכון ימיהם" - "ולמען תאריכו ימים על האדמה").
- בשתייהם מופיע הביטוי "הארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה" וביטויים מקבילים נוספים כפי שניתן לראות מהטבלה הבאה:

29. חלוקת נאום המצוות לשתי יחידות - יחידה של "מצוה" (פרקים ו'-י"א), ויחידה של חוקים ומשפטים (פרקים י"ב-כ"ו)

א וְאֶהְבֶּתְּ, אֶת יְהוָה וְהִשְׁמַעְתָּ, אֶתְּוֹרֹתָי וְשָׁמַרְתָּ, אֶתְּחַקֵּי וּמִשְׁפָּטַי וּמִצְוֹתַי - כָּל-הַיָּמִים.	א וְזֹאת הַמִּצְוָה, הַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים, אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם, לְלַמֵּד אֶתְכֶם-- לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ, אֲשֶׁר אֲתִם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. ב לְמַעַן תִּירָא אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, לְשַׁמֵּר אֶת-כָּל-חֻקֵּי וּמִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֹתְךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ, כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ--וּלְמַעַן, יֵאָרְכּוּ יְמֵיךָ. ג וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל, וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת, אֲשֶׁר יִטַּב
ח וְשָׁמַרְתָּ, אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה, אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם--לְמַעַן תִּחְזְקוּ, וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה, לְרִשְׁתָּהּ. ט וּלְמַעַן תִּאָּרְכּוּ יָמִים עַל-הָאָדָמָה, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם	

בפרקים אלו נראה שהם מתקשרים לבעיות באמונה שעוללות לצורך עם כניסתם של בני ישראל לארץ.

לאור הבנה זו של מהות יחידת המשנה (פרקים ו'-י"א), נוכל להבין את הייחוד של פרשיות שמע ו-והיה אם שמוע. אותה יחידה חשובה של מצוות אהבת ה', פותחת בפרשת

"שמע ישראל... ואהבת את ה'... בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך..."

ומסתיימת בפרשת

"והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי... לאהבה את ה'... ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם."

כלומר פרשיות "שמע" ו-"והיה אם שמוע", תוחמות את היחידה בנאום המצוות העוסקת באהבת ה', ולכן צירופם של פרשיות אלו בהזדמנויות שונות, בא לבטא את כל היחידה של אהבת ה' בכללותה.

על פי הסבר ניתן להבין את ההלכה שהבאנו שבקריאת התורה בהקהל, קוראים את פרשת "שמע" ומדלגים עד פרשת "והיה אם שמוע", וזאת מכיוון ששתי פרשיות אלו מהוות את תמצית הנושא המרכזי של חטיבה זאת בנאום המצוות (ענין בפירוש רש"י שם בסוטה מ"א).

פרשיות שמע ועשרת הדיברות

יש משמעות נוספת לחלוקת הנאום לשתי יחידות - יחידה של "מצוה" (פרקים ו'-י"א), ויחידה של חוקים ומשפטים (פרקים י"ב-כ"ו). ניתן להוכיח (ואכמ"ל), שהנאום המצוות כולו בנוי על המבנה הבסיסי של עשרת הדיברות. על פי עקרון זה, חטיבת "המצוה" (ו'-י"א) בנאום המצוות מהווה למעשה הרחבה של הדבר הראשון "אנכי ה' אלקיך", ואילו חטיבת "החוקים והמשפטים", מהווה הרחבה של הדיברות המעשיות.

ראוי לציין שגם הרמב"ם בספר המצוות מתייחס, לקשר בין אנכי לשמע ישראל.

במצוה א' - "היא הציווי אשר ציוונו בהאמנת האלהות... והוא אמרו 'אנכי ה' אלוהיך'."

ובמצוה ב' - "היא הציווי שציוונו באמונה היחוד... והוא אמרו יתעלה 'שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד'."

<p>לְתַתּוֹ לָהֶם וּלְזֶרְעָם--אֶרֶץ <u>זֶבֶת חֶלֶב, וּדְבַשׁ. {ס}</u> י כִּי הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אַתָּה בֹא- שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ--לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא, אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִשָּׁם: אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת- זֶרְעֲךָ, וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כְּגֹן הַיָּרֵק. יֵא וְהָאָרֶץ, אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ--אֶרֶץ הַרִים, וּבְקָעֹת; לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם, תִּשְׁתָּה-מֵיָם. יב אֶרֶץ, אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֶתָּה: תָּמִיד, עֵינֶי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּה--מְרִשִׁית הַשָּׁנָה, וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה.</p>	<p>לְךָ, וְאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מֵאֵד: כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ, לְךָ--אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב, <u>וּדְבַשׁ</u></p>
--	---

אם אכן יש משמעות להקבלה זו, ניתן להסביר על פי זה מדוע הפרשייה הקודמת לפרשת "שמע" מסתיימת במילים "ארץ זבת חלב ודבש" למרות שהפסוקים האחרונים שלה אינם עוסקים כלל במילת ארץ ישראל. לאור דברינו, ייתכן שהתורה הכניסה ביטוי זה בסוף הפרשייה הראשונה למרות שהוא אינו שייך לשם, כדי ליצור הקבלה עם הפרשייה השנייה.